

האם יש לומר הלל על אתחלתא דגאולה?

ד"ר דניאל מלאך*

ראשי פרקים

- א. פתיחה
- ב. החיוב לומר שירה על נס וגאולה
- ג. השוללים אמירת הלל (בברכה) על אתחלתא דגאולה
- ד. מקורות לאמירת הלל (בברכה) גם על אתחלתא דגאולה

א. פתיחה

בין שוללי אמירת הלל ביום העצמאות: יש שאינם אומרים הלל מכיוון שאינם רואים בהקמת מדינת ישראל כל צד חיובי; ויש שאינם אומרים הלל בטענה, כי אמנם הקמת מדינה לעם היהודי והתחלת קבוץ גלויות הם התחלה של תהליך גאולה, אך יש לומר הלל רק על גאולה שלימה ולא על אתחלתא דגאולה. בבוא עת הגאולה השלימה, גם הם מודים שיש לומר הלל.

במאמר זה ברצוני לדון ביחס לשיטה השנייה, ולהראות כי בעניין הלל על אתחלתא דגאולה – כאשר יש מאורע של גאולה אשר עדיין אינו הגאולה השלימה – יש גישות שונות בחז"ל.

ב. החיוב לומר שירה על נס וגאולה

רבות נכתב על החיוב לומר שירה על נס וגאולה¹.

בילקוט שמעוני (ישעיה, רמז תמב ד"ה ותחלימני והחייני) מובא:

כשהקב"ה עושה נסים לישראל, הם מנגנים ומשוררים לו, שנאמר: "אז ישיר משה ובני ישראל... ויאמרו לאמר", לאמר – לדורות; וכן הוא אומר: "ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה" וגו' ואח"כ "ותשר דבורה"; וכן אתה מוצא: "אדבעה אלה יולדו להרפה", ואח"כ "ויזבר דוד לה'", וכן הוא אומר: "לה' הישועה על עמך ברכתך סלה".

בשמות רבה (פרשה כג) ניתן למצוא מדרשים רבים בשבח השירה והתודה על הנס, ועל כגון זה נאמר: "פיה פתחה בחוכמה ותורת חסד על לשונה" (משלי לא כו).

וכן ראה בבראשית רבה (מהדורת וילנא, פרשה ו אות ב):

בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום אנו אומרים לפניך שירה ביום, ובשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה אנו אומרים לפניך שירה בלילה: עשית לנו נסים ביום ואמרנו לפניך שירה ביום (שופטים ה א) "ותשר דבורה וברק בן אבינועם ביום" וגו', עשית לנו נסים בלילה ואמרנו לפניך שירה בלילה (ישעיה ל כט) "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג", לך נאה לומר שירה ביום, לך נאה לומר שירה בלילה, למה? שאתה הכינות מאור ושמש, ואתה עשית את שני המאורות, שנאמר: "ויעש אלוקים את שני המאורות הגדולים" וגו'.

כמו כן מצינו, מהצד השני של אותה מטבע, שהתלמוד (סנהדרין צד א) מגנה את מי שיש לו לומר שירה ואינו אומר:

ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג, אמרה מידת הדין לפני הקב"ה: רבש"ע, ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא

* רופא נשים, ירושלים.

¹ על הנושא – האם יש לומר הלל ביום העצמאות – נכתב רבות, ואין מטרת מאמר זה להכנס לעומק סוגיא זו. עיין למשל בספרו של פרופ' נחום רקובר הלכות יום העצמאות ויום ירושלים; הרב שאר ישוב כהן בספרו שי כהן; ועוד. לגבי הדיונים ברבנות הראשית לאורך השנים בנושא זה, ראה מאמרו של הרב שמואל כץ "יום העצמאות", הרבנות הראשית, שבעים שנה ליסודה, הוצאת היכל שלמה, ירושלים, תשס"ב. בראשית הדיון הובאו רק מספר מקורות מדרשיים העוסקים בחובה זו.

עשיתו משיח, חזקיהו, שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך –
תעשהו משיח?²

וכן נאמר ברות רבה (מהדורת לרנר, פרשה ז, ד"ה [ג] וימד שש שעורים):

למה מ"ם של למרבה המשרה סתומה? שבקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח...
וכיון שלא אמר שירה נסתם המ"ם. למ"ד שלו גדול, למה? שהיה גדול בחכמה
וביראה שלא עמד בכל מלכי יהודה כמותו, שלא חטא מימיו... לפיכך רבהו
הכתוב.

אם כן, גדול מלכי יהודה לא נעשה משיח, רק מחמת שלא אמר שירה³.

ג. השוללים אמירת הלל (בברכה) על אתחלתא דגאולה

ישנם המכירים בהצלה שהצילנו הקב"ה בשנת תש"ח, ובנס ובישועה שבהקמת מדינת
ישראל, ובקבוץ הגלויות שבא בעקבות זאת; אך אומרים שאין לומר הלל על שלב ראשון של
תהליך של גאולה. לטענתם, אפילו אלה שאומרים הלל מודים שזו רק "אתחלתא דגאולה";
ובכן, כאשר תבוא הגאולה השלימה יצטרפו גם הם לומר הלל שלם⁴.

סימוכין לטענה זו ניתן למצוא בפירוש הנצי"ב לתורה (העמק דבר, שמות טו א), הכותב על
הפסוק "אז ישיר":

אז, כאשר הגיעו לגמר הצלה, אז הודו לה', ולא בתחילת בואם אל הים,
כמש"כ לעיל ב כב ובכ"מ⁵, שאין מברכין על הצלה עד סוף; וכן הוא בירושלמי
(פסחים פ"י ה"ו) "בפרוע פרעות" וכו' – כשהקב"ה עושה לכם נסים תהיו
אומרים שירה, התיבון הרי גאולת מצרים [פי' ולא אמרו שירה עד קריעת ים
סוף] שניא היא שהיא תחילת גאולה [פי' ואין אומרים שירה עד גמר], והיינו
דכתיב "אז".

הנצי"ב מביא ראיה מהירושלמי, שבני ישראל לא אמרו שירה במצרים אלא המתינו לסוף
הגאולה – לאחר קריעת ים סוף וטביעת האויב ביס⁶.

בדומה לכך, הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר ח"ו או"ח סי' מא ד"ה (ה)ומלבד כל זה) מצטט
את הרב כשר, שהביא בספרו התקופה הגדולה כרוז בשם "דעת תורה", שחתומים עליו כמעט
כל גדולי הדור, וקוראים להקמת מדינת ישראל בשם "אתחלתא דגאולה". אבל, כותב הרב
יוסף, מכיוון שזו רק אתחלתא, אין לומר הלל עם ברכה, בהתאם לירושלמי הנ"ל. הרב מונה
את הסכנות המאיימות על המדינה מצד האויבים שמסביב, ומתאר את המצב הרוחני הירוד
של המדינה, וכותב:

הלזה צפינו וקווינו במשך כאלפיים שנות גלותנו? והרי כתב הרמב"ם (הל'
תשובה ט ב): "לא נתאונו ישראל לימות המשיח אלא כדי שינוחו ממלכויות
שאינן מניחות להם לעסוק בתורה ובמצוות כראוי, ובימי המשיח תרבה
האמונה והדעה והחכמה והאמת, שנאמר: 'כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים
לים מכסים, כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם'". מסיבות אלו, הרבה
משלומי אמוני ישראל אשר רואים שעדיין שכינתא בגלותא, נוהגים שלא לומר

² וראה במרגליות הים על סנהדרין (צד א אות ז), שמצטט את התו"ח המדבר על כך שיש לצרף ברכה לשירה: "בהתנדב
עם ברכו ה'", ולכן אמר יתרו "ברוך ה'" כדי להוציא את בני ישראל ידי חובת ברכה. תו"ח זה מצוטט גם בענף יוסף
על עין יעקב, סנהדרין שם.

³ יש לציין שרש"י (ישעיה ט ו) מביא, שהסיבה שחזקיהו לא נעשה משיח היא מפני שאמרו מלאכי השרת: מי שיקצין
דלתות היכל ושיגרן למלך אשור יעשה משיח? מיד סתמו הכתוב.

⁴ **הערת העורך:** לדיון נרחב בשתי העמדות המוצגות במאמר זה ובמקורותיהם, ראה בספר התקופה הגדולה [לרב מנחם
מנדל כשר זצ"ל] סוף פרק עשירי.

⁵ ראה בראשית כד כז בהרחב דבר; שם לה א.

⁶ **הערת העורך:** הנצי"ב בשמות ב כב סיים – "וכך כתב הספורנו בפסוק כג". ויש להוסיף שגם האברבנאל כ"כ (שם),
וכן הראב"ע (שם ב טו).

הלל בכלל ביום העצמאות, וטעמם ונימוקם עמם לרוב יגונם וצערם על מצבינו הרוחני אשר אנו נתונים בו כיום...

הרב יוסף מצטט את שו"ת ישכיל עבדי הסובר כך. אך לאחר מכן כותב:

ולא אכחד כי באמת עם כל הצללים הנ"ל, ישנם אורות גדולים שאין לנו להתעלם מהם; כי מדינת ישראל כיום היא מרכז התורה בעולם כולו, ורבבות בחורי חמד מטובי בנינו היקרים עוסקים בתורה יומם ולילה בישיבות הקדושות, והתורה מחזרת על אכסניא שלה, שאין לך תורה כתורת ארץ ישראל. ובירושלמי (פ"ו דנדרים סוף ה"ח) "אמר הקב"ה: חביבה עלי כת קטנה שעוסקת בתורה בא"י מסנהדרין גדולה שבחו"ל". ורבבות משלומי אמוני ישראל מחנכים את בניהם ובנותיהם ע"פ תורתנו הקדושה, כל רואיהם יכירו כי הם זרע ברכ' ה', וכאמור: "כי לא תשכח מפי זרעו" (דברים לא כא). ואף אצל המון העם אנו מוצאים אוזן קשבת שוקקה וכמהה לשמוע תורה ודעת מפי גדולי ישראל, כחזונו הנפלא של עמוס (ח יא): "הנה ימים באים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'". ועכ"פ הואיל וכאן נמצא וכאן היה רק התחלה טובה, משום הכי אין חיוב לומר הלל בברכה.

הרב עובדיה מביא ראיה מהפוסקים, שגם חולה שנתרפא אינו מברך 'הגומלי' עד שנתרפא לגמרי; לכן גם בעניין יום העצמאות, כיוון שלא יצאנו מהצרה לגמרי – אין לקבוע הלל בברכה.

כפי שצינתי בתחילת דברי, ברצוני לדון רק בנקודה אחת בנושא: האם יש לומר הלל ושירה על אתחלתא דגאולה?

ד. מקורות לאמירת הלל (בברכה) גם על אתחלתא דגאולה

במדרש (מכילתא דרבי ישמעאל, בשלח, מסכתא דשירה, פרשה א; מכילתא דרשב"י, טו א; תנחומא מהדורת ורשא, בשלח, סי' י ד"ה ואתה הרם) נאמר:

"את השירה הזאת", עשר שירות הן: הראשונה שנאמרה במצרים, שנאמר: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" וגו' (ישעיה ל ט); השניה על הים, שנאמר: "אז ישיר משה" (שמות טו א); השלישית על הבאר, שנאמר: "אז ישיר ישראל" (במדבר כא יז); וכו', העשירית לעתיד לבוא, שנאמר: "שירו לה' שיר חדש תהילתו מקצה הארץ" (ישעיה מב י), "אמרו גאל ה' עבדו יעקב" (שם מח כ). כל השירות כולן קרואות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו היה אחריהן שעבוד; אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד, לכך קרואה בלשון זכר, שנאמר: "שאלו נא וראו אם יולד זכר, מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו" (ירמיהו ל ו), שכשם שהזכר אינו יולד כך התשועה העתידה לבוא לא יהא אחריה שעבוד, שנאמר: "ישראל נושע בה' תשועת עולמים, לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד" (ישעיה מה יז).

המכילתא הזו חולקת על הירושלמי שצוטט לעיל, וסוברת שבני ישראל אמרו שירה עוד במצרים, על חלק הגאולה הראשון, וזו היתה השירה הראשונה. ואכן רש"י (ישעיה ל כט) מצטט את מדרש תהילים, ואומר: "כליל התקדש חג" – כמו שאמרתם שיר של הפסחים במצרים, ונראה מקרא זה כאילו בא ללמד על סנחריב ולימד על פרעה שאמרו הלל בליל אכילת פסחים"⁷.

⁷ מדרש זה מופיע גם בירושלמי פסחים (פ"ט ה"ג), אלא ששם נאמר שנמצא למד שליל פסח טעון הלל, ולא נאמר במפורש שגם במצרים אמרו הלל (אם כי כך משמע).

הערת העורך: יתכן שניתן לחלק בין המקור מהמכילתא לבין המדרש תהילים המובא ברש"י והירושלמי המובא בהערה זו. בעוד שהמכילתא מציינת בסתמא שישראל אמרו שירה במצרים, הרי שהדרשה המובאת ברש"י ובירושלמי מתייחסת לאכילת הפסחים דוקא. ממילא א"א להוכיח מדרשה זו שאומרים שירה על תחילת גאולה, כי ההלל שנאמר בזמן אכילת הפסח הוא הלל שעל עשיית מצוה, כמו שהגדיר זאת הר"ן בחידושו על הרי"ף (פסחים כו א ד"ה מאי ברכת השיר). [ויעוין בהמשך הר"ן שם (עמ' ב), שמביא דעת הגאונים שהלל של ליל פסח אנו קוראים בתורת שירה

ההשקפה שיש לומר שירה על כל גאולה וגאולה, ולא לחכות עד השירה העשירית, מובעת במדרשים הללו הן ע"י הדעה כי גם במצרים עצמה אמרו בני ישראל שירה, על-אף שעדיין לא קבלו את התורה, ואף לשלב של "ויאמינו בה" ובמשה עבדו" לא הגיעו, ולכן מצבם הרוחני עדיין דרש השלמה רבה; והן ע"י עצם מניין שירות רבות עד הגאולה האחרונה לעתיד לבוא, שרק היא תהיה "שיר" ולא "שירה", כלומר – גאולה שלימה.

ואכן באגדת בראשית (מהדורת בובר, פרשה ס, ד"ה [א] שיר המעלות) נאמר:

אמר הקב"ה: כאשר תמצאנה לישראל אלו הצרות ואצילן מהן, אותה שעה יאמרו לי שירה, שנאמר: "וענתה השירה הזאת" (דברים לא כא); וכן את מוצא במצרים היו משועבדין, וכיון שהצילן היו יושבין ואוכלין, ומיד אמרו שירה, שנאמר: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיה ל כט), באותו הלילה שנאמר "ליל שמורים" (שמות יב מב). וכן בים כשהיו בצרה גדולה, שנאמר: "ועבר בים צרה" (זכריה י יא), וכיון שעשה להם נסים והצילם, מיד אמרו שירה, שנאמר: "וירא ישראל" וגו' (שמות יד לא), מיד "אז ישיר משה" וגו'...

אגדה זו מדגישה את העובדה שבני ישראל אמרו שירה בלי להמתין. מיד כאשר ה' משפיע טובה על ישראל – יש לומר שירה (וראה מדרש תהלים מזמור יח א, ושם במזמור קיג א).

ניתן לומר, שכל המקורות ההולכים בשיטת המכילתא סוברים שגם בתהליך של תשועה, יש לברך על כל שלב ושלב; ואינו דומה תהליך של ישועה לעם לרפואת חולה, שהרי אם נחכה עד הגאולה השלימה, לא נשיר שירה עד ימות המשיח, והרי "עשר שירות הן". ולכן יש לשיר ולברך גם על אתחלתא דגאולה.

וניתן לומר, שהמכילתא סוברת שאתחלתא דגאולה היא נס בפני עצמו, ויש לברך עליו בלי תלות בהמשך, כשם שאבותינו במצרים חגגו בליל טו בניסן את מכת בכורות ואת היציאה ממצרים, למרות שהיה זה רק שלב ראשוני בגאולה, ולמרות המצב הרוחני הירוד.

גם הרמב"ן מדגיש את אי השלמת הגאולה ביציאת מצרים, או אף בקריעת ים סוף. הרמב"ן בהקדמתו הקצרה לספר שמות מכנה ספר זה בשם "ספר הגאולה". ואם ספר זה התייחד לספר את גאולת מצרים, מדוע אינו מסתיים אחרי קריעת ים סוף ושירת הים? אומר הרמב"ן (הקדמה לספר שמות ד"ה השלים הכתוב):

והנה הגלות אינה נשלמת עד שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו, וכשיצאו ממצרים, אף על פי שיצאו מבית עבדים, עדיין ייחשבו גולים, כי היו בארץ לא להם נבוכים במדבר; וכשבאו להר סיני ועשו משכן, ושב הקב"ה והישרה שכינתו ביניהם, אז שבו אל מעלת אבותם, שהיה סוד אלוה עלי אהליהם, והם הם "המרכבה", ואז נחשבו גאולים. ולכן נשלם זה הספר בהשלימו עניין המשכן, ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד.

לפי הרמב"ן, הגאולה אינה נשלמת עם השלמת השלב הפיזי של הגאולה, אלא רק לאחר מתן תורה ובניין המשכן והשראת השכינה בין בני ישראל. למרות זאת, אחר אתחלתא דגאולה, כלומר, אחרי השלב הפיזי הראשוני של הגאולה, אמרו ישראל שירה.

יתר הסבר, או הסבר נוסף לעניין זה, נתן הרב נתן צבי פרידמן (שו"ת נצר מטעי סי' לו): כאשר הקב"ה גרם בדרך ניסית להקמת מדינת ישראל וקיבוץ גלויות, הוא הקים את התשתית לגאולה. מצבו הרוחני של העם ושל המדינה תלוי בנו, ולכן עלינו להודות לה' על נסיו עמנו, ולא נמנע את אמירת ההלל והשבח בגלל שאנחנו עדיין לא סיימנו לעשות את המוטל עלינו.

להלכה נפסק שיש לומר הלל בליל פסח, משום שנאמר: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג"; כלומר, אנו סוברים שהשירה הראשונה לא היתה על ים סוף, בסוף הגאולה, אלא כבר "בליל התקדש חג", ולכן אומרים שירה בלילה⁸. על כן נראה, שגם אם גאולתן של ישראל קימעה

ולא בתורת קורין, ולכן אינו טעון ברכה, ע"ש. וראה הערה הבאה]. בכך נמנעה סתירה פנימית בירושלמי באותה מסכת, שהרי לעיל צוטט הירושלמי בפסחים פ"י השולל אמירת הלל על התחלת גאולה, ואילו כאן מובא ירושלמי באותה מסכת פ"ט המצדד באמירת הלל כזה. ולאור דברינו אין סתירה בין הדברים. ודו"ק.

⁸ כלומר, ההלל שאומרים בליל פסח, שהוא ההלל היחיד שנאמר בלילה, נלמד מההלל שאמרו בני ישראל במצרים בלילה, בליל התקדש חג; כלומר, ההלכה מקבלת את הדיעה שבני ישראל אמרו שירה במצרים (אפילו לפני יציאת

קימעא, ואנו רואים רק את איילת השחר שבקע אורה, הרי היא הולכת ומאירה (ע"פ ירושלמי ברכות פ"א ה"א; יומא פ"ג ה"ב), ויש לברך על המאורות גם אם עדיין אינם מאירים שבעתיים כאור שבעת הימים, וכמו שנאמר במדרש (ב"ר, פרשה ו אות ב): "לך נאה לומר שירה ביום, לך נאה לומר שירה בלילה, למה? שאתה הכינות מאור ושמש". יש לברך גם על נסי ההכנה לאור הגדול⁹. וכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה בידוע שמוחלין לו עוונותיו ונעשה כבריה חדשה (שוח"ט, פ"ח ו).

מצרים). ולעניין האבחנה בין הלל כהלל והלל בתורת שיר, ראה מאמרו של הרב יהודה זולדן: "שיר והלל ליום העצמאות" (דף שבועי לפרשת השבוע, מספר 340, תש"ס, אוניברסיטת בר אילן).

⁹ וראה בבבלי (ברכות ד ב) מחלוקת ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי אם גאולה מאורתא (= לילה) הוי גאולה, או רק גאולה מצפרא (= בוקר, יום) שהיא גאולה מעלייתא, והלכה כר' יוחנן שגם גאולת הלילה הוי גאולה.

הערת העורך: ניתן להוסיף קצת תימוכין לכיוון זה מתרגום אונקלוס בסוף פ' ראה (דברים טז א). נאמר בתורה: "שמור את חודש האביב ועשית פסח לה' אלוך, כי בחודש האביב הוציאך ה' אלוך ממצרים לילה", וכבר נתקשה הספרי (פיסקא קכח) ובעקבותיו מפרשי התורה שם: "הוציאך..ממצרים לילה" – והלא ביום יצאו שנאמר (במדבר לג ג) "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל" וגו' רש"י מיישב: "אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת, שנאמר (שמות יב לא) 'ויקרא למשה ולאהרן לילה' וגו'". ובאופן דומה תי' גם הרס"ג והראב"ע שם. [מעניין המקור שבחר הספרי ובעקבותיו רש"י ללמד שיצאו ביום – "ממחרת הפסח" שהוא פסוק בסוף ספר במדבר (תחילת פ' מסעי), במקום ללמוד זאת מפסוק המופיע בספר שמות (פ' בא) בעיצומה של היציאה עצמה – "ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים" (שמות יב נא), וכפי שאכן כתב המהדיר על הרס"ג בחומש תורת חיים (הוצ' מוסד הרב קוק) שם הערה 27. וצ"ע]. החזקוני יישב קושי זה באופן שונה לחלוטין: "תיבת 'לילה' קאי א'ועשית פסח'". דהיינו שהתורה מלמדת אותנו כאן דבר בהל' הפסח – שהקרבנות צריכה להיות בלילה. והנה אונקלוס שם הרגיש בקושי זה, ולכן הוסיף כמה מילים בתרגומו בכדי ליישבו: "ארי בירחא דאביבא אפקך ה' ממצרים **ועבד לך נסין** בליליא". כוונתו למכת בכורות ושאר הנסים המתוארים במדרשים על לילה זה. אלא שכאן יש לשאול: מה המשמעות שהתורה באה להדגיש לנו במילה "לילה" לפי פירושו של אונקלוס, וכי זהו ענין מהותי שהנסים אירעו בלילה? ואם הם היו קורים יום קודם או בבקר היציאה היה נגרע משהו מציאת מצרים? אלא יתכן שהתורה באה לרמוז לנו בהדגשה זו, שאע"פ שהיו נסים אלו רק חלקיים מבחינת תהליך הגאולה, והיא עדיין לא הושלמה עד קריעת ים-סוף – שזהו בחינת גאולת "לילה" – בכל אופן יש להכיר בכך שקרה כאן דבר משמעותי – "הוציאך ה' אלוך ממצרים"; גם שלב ראשון זה ב"לילה" הרי הוא בעל חשיבות משום שנעשו בו נסים ("ועבד לך נסין"). וממילא יש להודות על כך. [יש לציין עוד, שבספרי עצמו (שם) מופיע תי' עמום במעט על קושייתו זאת: "אלא מלמד שנאלו בלילה". רש"י ביאר זאת כלפי מתן הרשות, כפי שראינו לעיל, שזה נחשב כבר כגאולה. אך אולי ניתן לבאר זאת, עפ"י הבנתנו באונקלוס, שהספרי מלמדנו כאן את העיקרון המובע במאמר זה (כשיטת הפסיקתא), שהנסים שנעשו בלילה – שהובילו בהמשך (למחרת בבקר ועד אחרי קריעת ים סוף) לגאולה שלימה – הם כבר גאולה משמעותית בפני עצמה].